

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

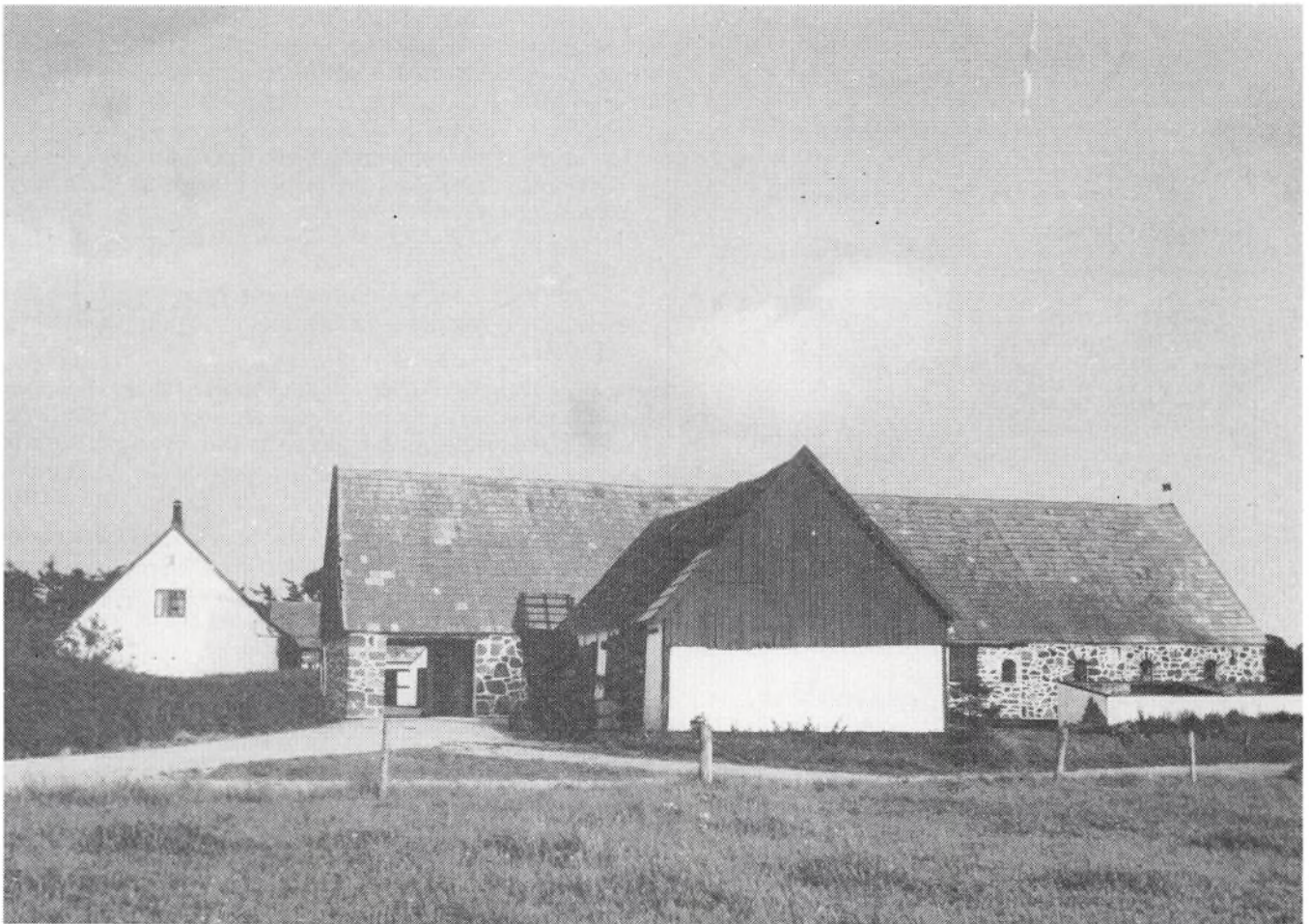
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Tilmelding	side 2
Buddegård	side 5
Gårdrønten	side 7
Chr. Damms artikler	side 9
Gamle kirkebøger fortæller	side 11
Vestervang	side 13
Vognsamlingen på Kærsgård	side 16

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening
 April - Maj 1990

Nr. 285 - 48. årgang

*Buddegård ved Nexø.
 Slægtsgård i 400 år.
 Billedet er fra før udlængernes brand i 1978.*

SLÆGTSGÅRDEN
 LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse, tlf. 53 58 40 16

Kasserer, sekretær og annonceekspedition:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte,
tlf. 42 80 25 37 (efter 17). Postgironr. 8 08 31 42

Slægtsgaardsarkivet:

»Klostergaarden«, Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 53 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N,
tlf. 35 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K,
tlf. 33 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, »Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, »Lindegård«, Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 75 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, »Solgaard«, Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 42 19 38 37
(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskredsen)

(Ovennævnte tre udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg.)

Gårdejer Aage Tolstrup, »Stangegaard«, Skarpeksadevej 6, Aarsballe,
3700 Rønne, tlf. 53 99 92 77
(Formand: Bornholm)

Gårdejer, borgmester Verner Larsen, Åbovej 17, Herlufille,
4160 Herlufmagle, tlf. 53 75 11 61

Gårdejer Meta Larsen, »Skovvang«, Præstøvej 107,
4640 Fakse, tlf. 53 82 51 45
(Formand: Sjælland-Syd)

Gårdejer Frede Falk Rasmussen, »Vestervang«, Marrebæk Tværvæg 5,
Marrebæk, 4873 Væggerløse, tlf. 53 87 73 57
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, »Mariesminde«, Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 65 97 23 21
(Formand: Fynskredsen)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 66 97
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Elise Jensen, »Højtoftgård«, Gammelby 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 58 63 16
(Formand: Haderslev amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 97 37 30 08

Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 75 86 50 21
(Formand: Vejle amt)

Gårdejer Peder Nørgaard Larsen, »St. Engeborg«, Ballingvej 5,
7800 Skive, tlf. 97 52 24 85

Gårdejer Henry Slemming, »Ryttergaarden«, Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 86 32 01 99
(Formand: Århus amt)

Gårdejer Ingrid Houbak, »Gedemaalsgaard«, Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 98 97 10 36

Kredsformænd, der ikke er medlem af hovedbestyrelsen:

Gårdejer Arne Højland, Bakkedraget 3,
4270 Høng, tlf. 53 55 28 41
(Formand: Vestsjællands amt)

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 75 28 81 14
(Formand: Ribe amtskreds)

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 97 36 20 74
(Formand: Ringkøbing amt)

Gårdejer Jens Kr. Nielsen, Toftegård, Vrouevej 15, Vroue,
7800 Skive, tlf. 97 54 70 31.
(Formand: Viborg amt)

Gårdejer A. C. Winther Hansen, »Trillebakkegård«, Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 98 35 16 03.
(Formand: Himmerlandskredsen)

Gårdejer Peter Bentzen, »Torngaardsminde«, Torngaardsvej 15,
9440 Aabybro, tlf. 98 24 11 87
(Formand: Nordjyllandskreds)

Forår

Ultimo april

En lærke letted og tusind fulgte – sådan lød frihedssangen i 1945, og den vil vi nok høre nogle gange i dette forår.

Den 9. april markerer vi 50 året for Danmarks besættelse.

Jeg er ikke den rette til at give en tidsbeskrivelse fra den tid, så det vil andre tage sig af, men jeg kan udmærket vurdere den politiske udvikling, dette satte igang overalt i Europa.

Det kan alle vore medlemmer også. Vi kender alle resultatet af anden verdenskrig, og vi kender den udvikling der fulgte i Østeuropa efter krigen. Derfor kan vi alle glæde os over den demokratisering, der finder sted nu. Men bittert er det for de mennesker, der har levet i et halvt århundrede under meget ufri forhold. Historien udvikler sig for vore øjne hver dag, og vi må imødesee endnu større omvæltninger i de kommende måneder og år.

Dybt i min underbevidsthed gnaver en frygt for, hvad alle disse omvæltninger kan føre med sig, og ikke mindst en frygt for at der kan ske tilbageslag mod den demokratisering, der finder sted.

Lad os håbe at frihedstrangen sejrer, og at vi får en lang række lande, der kan indgå på linie med de øvrige europæiske demokratier.

Og så er det forår. De fleste marker er tilsået inden udgangen af marts måned, og på Fyn er de fleste sukkerroer i jorden her omkring april dag. Det giver ingen sikkerhed for en god høst, men det giver sikkerhed for en lang vækstperiode, der jo, alt andet lige, er en god begyndelse.

EF prisforhandlingerne er sat i stå, og resultatet lader vente på sig. Det er ikke alt for lyse udsigter, der viser sig for planteproduktionen, men lad os bevare optimismen, og glæde os over et lyst forår og en kommende sommer, med alle de forventninger, vi hver især kan have til denne årstid.

Ingen er vel i tvivl om, at der er årsmøde på Bornholm i maj måned, og jeg glæder mig til at hilse på mange af vore trofaste årsmødedeltagere, og forhåbentlig mange nye gæster ved denne lejlighed.

Vi ses på Bornholm.

På gensyn

Carl M. Christensen

Tilmelding til Dansk Slægtsgaardsforenings årsmøde på Bornholm den 23. og 24. maj 1990.

Tilmelding, gerne hurtigst muligt, til Slægtsgaardsforeningens kasserer og sekretær Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte, på telefon 42 80 25 37, bedst efter kl. 18.

Allersenest den 24. april for deltagere, der vil udnytte de sidste ledige pladser i busserne.

For deltagere, der kun deltager i selve mødet på Bornholm, – senest den 10. maj – til Inger M. Hansen eller Aage Tolstrup på telefon 53 99 92 77.

Opkrævning og deltagerliste vil blive fremsendt.

Nr. 286 udkommer omkring 20. juli. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. maj.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 53 54 52 65

9. april 1940

For alle, som har oplevet 9. april 1940, er det nok en dag, der står prentet i ens hukommelse for livstid selv om man, når man var barn på det tidspunkt, ikke kunne fatte betydningen af det skete, det kunne være svært nok for voksne. Men for barnet var det de voksnes reaktion på begivenhederne, der gjorde et uudslætteligt indtryk.

Det var en råkold tåget forårmorgen, og oppe fra de lavthængende skyer var der motorlarm fra mange fly, der uafbrudt passerede hen over os, der blev gættet på, at det var tyske fly, der var på vej til Norge. – Først længere op på formiddagen lettede skyerne, så vi kunne se hagekorset på maskinerne, og først midt på dagen, blev det kendt, at Danmark var besat af tyske tropper, og at flyene over os var på vej til kampene i Norge.

Skoledagen forløb i det ydre omtrent som vanlig og dog var intet som vanlig. Eftersom dagen gik, kom der flere rygter om, hvad der var sket, og da det blev klart, at landet var blevet besat af tyskerne, gjorde det nok et stærkt indtryk på os, at vores lærerinde, en ellers altid smilende og livsglad dame, stod i et hjørne af klasseværelset og græd. På hjemvejen fra skolen var vi meget optaget af de mange fly, der fløj uhyggeligt lavt, så lavt at man kunne skelne piloterne, een af mine klassekammerater påstod hårdnakket, at een af de store bombemaskiner var fløjet under højspændingsledningen, men det var nok ikke de eneste usandsynlige rygter, der blev sat i omløb den dag.

Hjemme gik arbejdet sin vante gang, men med megen snak om, hvad der var sket og hvad der ville ske fremover, især var man optaget af, at de unge fra egnen, der var soldater, var på kasernerne i Haderslev og Sønderborg, netop de afdelinger, der havde været i kamp med tyskerne. Hvem var faldet og hvem var såret?

I radioen var der beordret total mørklægning og udstedt trusler om, at der kunne blive skudt mod oplyste vinduer, så i mørkningen blev der udfoldet store anstrengelser for, at selv den mindste lyssprække blev dækket. Da jeg efter mørkets frembrud sammen med far gik en inspektionsrunde om gården, var alt bælgmørkt, også ud over landskabet var alle de kendte lyssilhuetter fra huse og gårde, samt lysskæret fra byerne væk. Både praktisk og symbolsk havde mørket sænket sig over landet.

Min sidste erindring fra den aften, før jeg faldt i søvn, var, at jeg nede fra stuen kunne høre far stille radioen fra station til station, indtil der gennem larmen fra de tyske støjsendere skar en klar stemme igennem: »Her er London, England kalder Danmark!«

Peder Møller Frifelt

Nyt fra hovedbestyrelsen

Den 15. februar afholdtes hovedbestyrelsesmøde i København. Under meddelelser kom formand – Carl Martin Christensen bl. a. ind på spørgsmålet om fredninger og om, hvordan ejerens retsstilling er! Problemet søges belyst ved en kronik i »Slægtsgården«.

Vedrørende Landbrugsforlaget, som også blev drøftet på efterårets møde, og som har været omtalt i bladet, har formanden modtaget nogle henvendelser, og hovedbestyrelsens konklusion blev, at forlagsvirksomheden i Jylland og på Fyn sandsynligvis er meget gode, mens virksomheden på Sjælland er tvivlsom.

Formanden og redaktøren oplyste, at de hver havde modtaget nogle bind, som tilsammen udgjorde de 6 bind om Viborg Amt. (Disse bind tilgår Slægtsgårdsarkivet og vil blive omtalt her i bladet.)

Hovedbestyrelsen drøftede vedtægtsændringer, og hovedbestyrelse tilsluttede sig udvalgets oplæg.

Vedtægtsændringerne er omtalt herunder.   adet.

Kassereren Inger M. Hansen kunne meddele, at foreningen har haft en medlemsstigning, der langt opvejer det »underskud«, som foreningen havde sidste år.

Arkivaren for Slægtsgårdsarkivet kunne oplyse, at der siden sidste møde, havde været 24 besøgende på arkivet.

Bladudvalget kunne meddele, at redaktøren er igang med at læse gamle Familiejournaler, for at kortlægge journalist Chr. Damms artikler om Danske Slægtsgårde. Disse artikler vil blive bragt hele eller reducerede i kommende numre, som optakt til foreningens jubilæum.

Der blev gjort status over aktiviteterne i alle kredsene, og man glædede sig over de mange initiativer, der tages.

Landsformanden havde haft kontakt til postvæsenet, for at undersøge om der kunne komme et frimærke i anledning af Slægtsgårdsforeningens jubilæum.

Det kunne ikke lade sig gøre, da planlægningen var sket til det tidspunkt.

Landsformanden havde også været med i Danmarks Radios udsendelse »Grøn time«, hvor han bl. a. havde fortalt om Slægtsgårdsforeningen. Dette gav anledning til opfordringer om, at bruge de lokale radio- og TV-stationer.   OGN

Vedtægtsændringerne

På årsmødet til maj skal der tages stilling til væsentlige ændringer i foreningens vedtægter.

Formålet med vedtægtsændringerne er, at få en mere sammenhængende struktur i Slægtsgårdsforeningen.

I de nugældende vedtægters § 6 står:

Hovedbestyrelsen består af mindst 10 medlemmer, der vælges for 4 år. Halvdelen afgår hvert andet år. Genvalg kan finde sted. Der vælges en suppleant for hvert af hovedbestyrelsesmedlemmerne.

I forslaget til nye vedtægter ønskes dette ændret til § 5 med følgende ordlyd:

Hovedbestyrelsen består af en repræsentant fra hver af de godkendte lokalkredse. Det bør fortrinsvis være formanden.

Kredsen vælger også en suppleant for sit hovedbestyrelsesmedlem. Suppleanten deltager i hovedbestyrelsesmøder, hvis kredsens repræsentant er forhindret.

Årsmødet vælger indtil 6 medlemmer til hovedbestyrelsen,

samt en personlig suppleant for hver af disse.

Man vælges for 2 år og halvdelen afgår hvert år.

Som vedtægterne er nu, hvor alle vælges ved frie valg på årsmødet, er der ingen forbindelse mellem hovedbestyrelsen og samtlige kredse. Derfor deltager kredsformændene, som ikke er hovedbestyrelsesmedlemmer i møderne uden stemmeret.

I forslaget til nye vedtægter vil samtlige kredse have en plads i hovedbestyrelsen og disse suppleres med op til 6 personer, på hvis ekspertise man gerne vil trække.

Endvidere vil der ske nogle mindre rettelser og ændringer i paragraffernes rækkefølge, men deri ligger ikke noget principielt.

Hovedbestyrelsen vil støtte de bestræbelser, der er for at alle kredse vil arbejde efter de skitserede standardvedtægter, hvor der er årlig generalforsamling og konstituering. I den moderne forening er selvsupplering ikke længere sagen!

OGN

Program for årsmødet

Onsdag den 23. maj

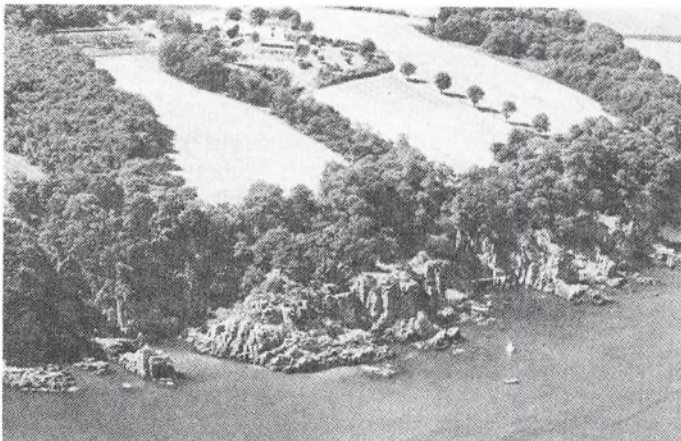
- Kl. 9.00 Uformelt møde på Rytterknægten.
 Kl. 13.30 præcis.
 Mødet åbnes på Hotel Helligdommen i Rø.
 Kl. 15.00 Kaffe.
 Kl. 15.30 Afgang med bus til logi.
 Kl. 17.15 Mødes vi hos gårdejer Erling Jensen på Buddegård.
 Kl. 18.30 Festmiddag på Hotel Balka Strand.
 Kl. 24.00 Mødet slut.

Torsdag den 24. maj

- Kl. 9.00 Gudstjeneste i Østerlars Rundkirke ved pastor K. H. Hansen. Efter gudstjenesten vil pastor K. H. Hansen fortælle om kirken og vi går gennem præstegården til busserne.
 Kl. 10.30 Kører vi til Melstedgård, Bornholms landbrugsmuseum.
 Kl. 12.00 Afgang fra Melstedgård.
 Kl. 12.15 Frokost på Hotel Helligdommen i Rø.
 Kl. 13.45 Den officielle afslutning på årsmødet.
 Kl. 14.00 Spadseretur i klipperne ved Rø.
 Kl. 15.00 Kører Sjællandsbussen til Rønne for at nå færgen. Bussen fra Fyn og de mødedeltagere, der har mulighed for det, kører tur til Hammerknuden.

Dagsorden for mødet onsdag eftermiddag:

1. Sang og velkomst.
2. Valg af dirigent og protokolfører.
3. Formanden aflægger beretning.
4. Formanden for Slægtgårdsarkivet, Vagn Mathiasen, aflægger beretning.
5. Formanden for bladudvalget, Peder Møller Frifelt, aflægger beretning.
6. Meddelelser vedr. Jens og Anna Jensens fond.
7. Beretningerne drøftes.
8. Fremlæggelse af regnskab og budget.
9. Valg af revisorer.
10. Fremlæggelse af forslag til nye vedtægter.
 Forslaget er omtalt side
11. Valg til hovedbestyrelsen.
12. Mødested for årsmødet 1991 og 1992.
13. Eventuelt.

Helligdomsklipperne ved Rø.
 Øverst i billedet ses hotel Helligdommen, der er rammen om årsmødet 1990.

Melstedgård

Der skal betales på forhånd for deltagelse:

Eftermiddagskaffe på Hotel Helligdommen 25 kr.
 Festmiddag på Hotel Balka Strand: Middag med 3 retter mad, 1 glas hvidvin, 200 kr. + andel i fællesudgifter (musik, tryksager, porto m. m.) 35 kr. ialt 235 kr.
 Frokost på Hotel Helligdommen: 4 slags sild, mørbrad, ostelagkage og kaffe 107 kr. + andel i fællesudgifter (entreer, tryksager, porto m. m.) 35 kr. ialt 142 kr.

Hotelophold

Foreningen har reserveret værelser på Hotel Balka Strand. Pris for dobbelt værelse 450 kr. incl. morgenmad, for 2 personer. Betaling opkræves sammen med de øvrige mødeudgifter. Eventuelle afbud bedes meddelt sekretæren hurtigst muligt for at regning for ubenyttet værelse kan undgås. Der kan reserveres ekstra nætter på hotellet.

Buskørsel

Bussen fra Fyn kører tirsdag den 22. maj kl. 10.50 med start fra Sjølundgård, ca. 10 km syd for Kolding, og med opsamling på Mariensminde i Langeskov øst for Odense, kl. 12.25 samt evt. hvor der er behov undervejs.

Pris ialt 1592 kr. og for pensionister ialt 1502 kr. incl. samtligt årsmødeudgifter.

Busserne fra Sjælland med Jens P. Petersen og Ole G. Nielsen som rejseledere, kører med 2 busser.

Mødetid og -sted meddeles senere.

Pris, som opkræves af Jens P. Petersen, 1990 kr. incl. eftermiddagskaffe onsdag og frokost og fællesudgifter torsdag. Middag og fællesudgifter onsdag opkræves af Inger M. Hansen.

Der er endnu ledige pladser på begge busture.

Se omtale i Slægtgården nr. 283 og 284.

Der har ikke været tilstrækkelig tilslutning til bussen fra Nordjylland - men der har vist sig en mulighed for at komme med på en bustur med et selskab fra Thy.
 Alle oplysninger herom fås hos Inger M. Hansen.

Der vil blive arrangeret buskørsel fra båden, ankomst Rønne onsdag morgen, samt rundt på Bornholm.

Der udnyttes ledige pladser i busserne fra Fyn og Sjælland. Hvis der er behov, køres der også med lokal bus.

Pris kan desværre ikke oplyses før vi ved, hvor mange busser vi skal bruge. Betaling vil derfor blive opkrævet i busserne. Buskørslen er selvfølgelig inkluderet i prisen for deltagere, som kommer til Bornholm med busserne fra Fyn og Sjælland.

Buddegård

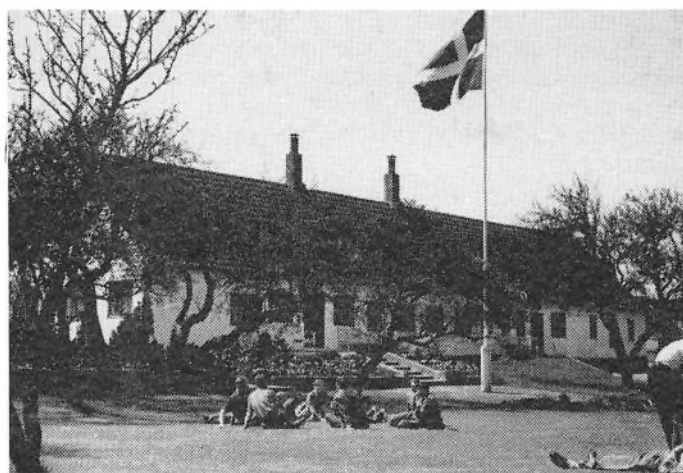
24. selvejergård, Bodilsker sogn, Bornholms amt Af gårdejer Erling Jensen, Buddegård

Jeg er blevet bedt om, at skrive om Buddegårds historie, og vil starte med at gengive K. Thorsens beretning fra 1931.

Buddegård, den 24. selvejergård i Bodilsker sogn, har en interessant historie, idet gårdens besiddere kan følges gennem 350 år. Den ældst kendte ejer af 24. selvejergård nævnes anno 1590, (I) Peder Svendsen, hvis jord grænsede op til en mark ved Nexø Myre, som lensmand Falch Giøe overdrog Nexø by. Efter Peder Svendsen ejedes Buddegård af hans søn (II) Rasmus Pedersen, der atter overdrog 24. selvejergård ved år 1640 til sin yngste søn, den ifølge Bornholms gamle skik og vedtægt rette gårdarving gårdrønt (yngste søn) (III) Peder Rasmussen. Han nævnes ejer af Buddegård 1651, i Bornholms præsters indberetning om øens skatteydere, og 1662 i Bornholms ældste jordebog i landsarkivet i København. Efter Peder Rasmussen arvedes Buddegård ved år 1670 af hans søn (IV) Rasmus Pedersen der nævnes besidder af gården 1689 og 1719 i jordebog i landsarkivet. Han ejede desuden 28. og 29. selvejergård i Ibsker. Af Rasmus Pedersens børn var sønnen Peder Rasmussen født 4.2.1680, rektor i Rønne 1715-1724, kapellan 1724-1727, sognepræst i Aaker 1727-1740, siden sognepræst i Rønne, hvor han døde 15.3.1741. Gift 1720 med Rebekka Marie Hjorth (1692-1737) datter af provst i Rønne Henrik Lauritsen Hjorth, død 1716, og Marie Scheel (1665-1740). Rasmus Pedersens anden søn Søren Rasmussen, død 1755, død 1755 ejede 20 selvejergård Ibsker indtil 1730, da han mageskiftede den med Tingfogedgård. Var gift 1. gang med Berthe Jensdatter Sonne fra Lensgård, 2. gang med Karen Jacobsdatter fra Myregård i Olsker. Buddegård overtoges 1720 af yngste søn (V) Joseph Rasmussen efter hvem gården atter gik i arv til Joseph Rasmussens søn (VI) Rasmus Josephsen. Han nævnes besidder af Buddegård år 1737 i jordebog i landsarkivet. Efter hans død ved år 1760 arvedes 24. selvejergård, Buddegård af hans søn (VII) Joseph Rasmussen. Han døde 1782, og enken indgik derefter ægteskab med R. Brandt, der således blev besidder af gården, men efter hustruens død måtte vige sædet for arvingen Joseph Rasmussens søn (VIII) Jens Josephsen, født 1778, gift 1798 med Kirstine Larsdatter fra 28. selvejergård Lille Engegård, Bodilsker. Af J. Josephsens børn blev datteren Kirstins Larsdatter gift med Niels Larsen 23 vg. fåreby, Aaker; og Birgitte Jensdatter gift med Johan Casper Lindtner organist og musikdirektør i Rønne. En tredje datter var Emilie Marie Jensen. En broder Joseph Jensen. 1849 solgtes 24 selvejergård for 2000 rigsdaler og et årligt undentag, til sønnen (IX) Rasmus Jensen. Gården fik ved udskiftningen 1835-36 et areal på 52 13/14 tdl. land. Efter Rasmus Jensen ejedes 24 selvejergård af broderen (X) Lars Jensen, der nævnes ejer 1876 og 1892 da er gårdens areal 52 tdl. med hartkorn 6 tdl., 1¼ alb. Efter L. Jensen ejedes 24. selvejergård af søn (XI) Peter K. Jensen. 1910 var arealet 78 tdl. og ejendomsskyld 35.000 kr. 1922 43,2 hektar, ejendomsskyld 55.000 kr. Fra 1925 ejes Buddegård, 24. selvejergård af Peter K. Jensens søn (XII) Hans Christian Jensen. 1925 var gårdens hartkorn 6 tønder, 5 skp., 1 fjerdingkar. 1927 ejendomsskyld 49.500 kr. med 27.000 kr. jordværdi.

For at give forståelse af livsvilkårene for 400 år siden, vil jeg berette lidt om Bornholms historie ved denne tid.

Bornholm havde været besat af lybækkerne fra 1522 til de måtte rømme øen i året 1576, men da var befolkningen godt beskattet og fattige. På Bornholm fandtes hverken egentlige herregårde eller grevskaber, og adelsvældet mærkede bønderne kun såre lidt til, så det hoveri, som fandtes andre steder i landet havde de bornholmske bønder ikke at slås med. Selvom bønderne på Bornholm havde lidt under fjerndtlige overfald, plyndringer, brandskat og fremmed herredømme og var meget fattige,

Buddegård set fra haven.

Flaget var en slægtsgårdsgave fra Familiejournalen.

så havde de bevaret et vist præg af selvstændighed, et præg af at nedstamme fra mere fribårne mænd, der ikke i den grad, som andre steder, var trådt i støvet af adelen.

En del af bønderne på Bornholm var dengang allerede selvejere, og kaldtes »jordegne bønder«.

3 gange blev Bornholm hærget af pesten, i 1602, i 1618-19 og sidste gang i 1653-54 hvor øens befolkning blev reduceret fra ca. 13.000 til 8.000.

I året 1643 udbrød der krig mellem Danmark og Sverige og i 1644 ankom en svensk flåde på 45 skibe, som prøvede at gøre landgang, men blev forhindret af militsen. Året efter, en sommernat mellem 8. og 9. juni 1645, kom de igen og denne gang lykkedes det svenskerne at komme i land og Nexø blev plyndret. Bornholm blev dog trods invaderingen, ved fredsslutningen den 13. august samme år, ved med at være dansk.

Svenskerne ville ikke uden videre rejse. De forlangte, at gårdene skulle levere et bestemt antal heste og kvæg. Men bønderne nægtede, og så blev de svenske dragoner beordret til overfald og brand, og børn og kvinder blev mishandlet. Bornholmerne åndede lettet op, da svenskerne var væk, men det blev kun kort, for i 1657 udbrød der igen krig mellem Danmark og Sverige, som fik skæbnesvangre følger for Bornholm. Danskerne led store nederlag og ved fredsslutningen i Roskilde den 26. februar 1658 måtte Danmark afstå Bornholm til Sverige. Så var Bornholm igen kommet under svensk herredømme og led igen meget under det, og det blev til sidst for meget, så den 8. december 1658 slog bornholmerne til med Jens Pedersen Koefoed og præsten Poul Anker i spidsen. De befriede Bornholm og sejlede derefter over til Kong Frederik III i København og forærede ham øen. Så var Bornholm atter dansk og har været det siden.

Buddegårds stuehus set fra gården.

Den smukke kampestenslænge er fjernet efter branden i 1978.

Min bedstefar Peder Jensen døde før jeg var 5 år gammel, så det jeg ved om ham, er hvad jeg har hørt gennem andre. Han var foregangsmand inden for landbruget og havde svineavlscener. En gang om måneden var der auktion på dyr og meget andet. Dommeren fra Nexø var auktionarius, og politimestern var sekretær.

1917 var et meget tørt år og mange manglede foder til kreaturerne. Man hentede lyng og fodrede med. Peder Jensen solgte dette år gårdens stråtag på en af auktionerne. Samme år udvandedes stuehuset med 2 meter i bredden, der blev lagt nyt tømmer og cement tagsten på hele gården. Det oprindelige stuehus var opført i 1789. Den ældste bygning er fra 1701, om den er et endnu tidligere stuehus eller er bygget som aftægtsbolig, ved jeg ikke.

Den 23. november 1978 ødelagde en stor brand tre længer af avlsbygningerne. Den ene af disse var en kampestenslænge, som blev opført i 1895 som kostald og hestestald. Den anden en lade, som var lavet om til farestald og kornsiloer. Den tredje indeholdt garager, værksted og fyrerum. Denne længe har i min fars barndom været brugt til hestegang, som trak kværnen.

Min far Hans Christian Jensen er født den 14. februar 1894. Han mistede sin mor, da han var 15 år og hans søster Karen var 13. Faster Vilhelmine blev husbestyrerinde. Det var gode tider på Buddegård, så min far voksede op i et hjem uden økonomiske problemer. Min far var kontrolassistent ved Nyborg, hvor han traf min mor, som havde plads som stuepige på en gård i Korkendrup. Mor er født i Roslev i Salling den 18. marts 1903. De blev gift i oktober 1924 og overtog gården året efter. Gården blev drevet med traditionelt landbrug, grise, køer og høns og selvfølgelig heste. Der var 3 karle, en daglejer og to piger. Min mor kom fra en gartner familie, så der skulle laves have, da der så godt som ingen fandtes. Der var åben rendesten og brændenælder helt op af huset. Det var svært at lave have på Buddegård, skriver min mor i sine erindringer, og det var nok derfor man førhen havde opgivet. Det blev kørt 100 læs sten der fra, og 100 læs jord på, og der blev drænet.

Så kom trediverne, det blev svære tider. Min mor skriver »jeg kan huske vi solgte 10 grise med 5 kr. i underskud, foruden fodoret. Der var tider, hvor Hans var så langt ude, så jeg var bange for, han skulle gøre noget ved sig selv, det var tit galt med humøret.« Men det var om at bruge fantasien, så der kunne hentes penge hjem til terminerne. Der blev solgt frugt og grønt fra haven (1 kg jordbær kostede kun 50 øre). Min mor fik så den idé, at det var bedre at sælge dem som middagsmad. Så der blev oprettet vandrehjem på Buddegård i 1931, efter man havde forsøgt sig med pensionat, som ikke rigtig gik. Det startede med 60 overnatninger det første år og 250 året efter. Men så blev der lavet 3 store sovesale på loftet med 90 køjer. Så det voksede år for år. Der var 4000 overnatninger i 1938/39. Men så kom krigen, og der kom næsten ingen gæster, desuden forlangte myndighederne en masse brandsikring, så vandrehjemmet blev nedlagt.

Vi mærkede ikke så meget til krigen på Bornholm. Det gik bedre med landbrugspriserne, så min far og mor klarede krisen. Men så blev min far syg, han fik gigtfeber og døde i juni 1944, den gang det gik aller bedst, og så stod min mor med det hele selv. Heldigvis havde vi nogle gode medhjælpere.

Jeg var 12 år og gik i kommunens skole. Dengang gik man kun i skole hver anden dag. Jeg og min jævnaldrende bror havde gå-

I marts 1941 modtog familien på Buddegård et flag af Familiejournalen.

Drengen til højre på trappen er den nuværende ejer Erling Jensen.

et i privat skole i Nexø, som var en god forskole til realskolen. Min far var bange for, at vi alle skulle forlade landbruget, som min ældste broder havde gjort efter realskolen, så vi blev flyttet til landskolen og kunne så hjælpe til på gården hver anden dag. Det betød meget for min far, at der var nogen, der ville overtage den gamle slægtsgård. Han nåede også at være med til at starte slægtsgårdsforeningen på Bornholm.

Den 4. maj 1945 var krigen forbi, og vi festede, men glæden var kun kort. Den tyske kommandant ville ikke overgive sig til russerne. Nexø og Rønne blev den 7. og 8. maj bombet.

Her var ca. 30.000 flygtninger på Bornholm, og det var sultne og bange mennesker. Vi turde ikke at blive på gården, da vi fik at vide, at russerne ville bombe igen, og der var mange tyske soldater i skoven tæt op af gården, der ligger tæt på Nexø.

Her på stedet blev der en del stjålet, men ellers var det Nexø by det gik ud over. Nexø var i ruiner, og fra gårdene omkring byen blev der sendt folk til hjælp med oprydningen.

Buddegård

Jeg husker, at vi her på Bornholm var meget fortørnede over, at der blev festet i det øvrige land, uden at der blev nævnt et ord om at Bornholm var blevet ramt af krigen.

Det blev en svær tid for min mor, med skiftende bestyrere. I 1950 blev mor gift med Ankjær, og de drev sammen gården videre. Ankjær var uddannet gartner. Det blev en god tid for dem begge og der kom gang i landbruget. Der blev bygget en ny længe, hvor der var grise for ned og høns på anden etage. I laden blev der lavet farestier.

Om min far. Han var idealist, afholdsmand, ikke ryger, mod militæret og krig, grundskyldsmænd nærmest retsstatsmand og ivrig for JAK's idéer. Os børn blev selvfølgelig påvirket af nogle af hans idéer, men aldrig så fanatisk som han. JAK var nok det, der psykisk reddede min far igennem tredivernes krise. Økonomisk blev det også en stor hjælp for Gunver og mig, da vi skulle overtage gården. Jeg havde sparet penge op i JAK og kunne derfor låne rentefrit til købet.

Om mig selv. Jeg er født den 9. april 1932. Jeg blev, efter min stedfar Ankjær drev gården videre, ikke så bundet her hjemme, men var indstillet på at overtage Buddegård engang. Jeg fik arbejde på forskellige gårde, for at uddanne mig til landmand. Jeg blev sløjde- og gymnastikærer på ungdomsskoler i Jylland i 3 år.

I 1962 blev jeg gift med Gunver, som er født 31. marts 1939 i Katrinedal ved Silkeborg. Vi overtog Buddegård 1. maj 1962.

Der var noget at tage fat på, ca. 24 køer + opdræt ca. 20 søer + fedesvin og 2-3000 høns. Der var meget markarbejde med roer, hø, ensilage og høst med selvbinder. Desuden byggede vi sommerhuse. Skar selv træet op fra skoven og klarede også det meste af byggeriet selv. Vi havde den første sommer 3 medhjælpere. Foruden var her lejrskoler og pensionat i sommerferien, som mor og Ankjær havde haft i mange år. Vi havde ung pige foruden at min mor hjalp til.

Tiden gik og alt er forandret siden vi startede. Køerne kom væk sidst i tresserne, og hønsene kort tid efter, og vi ændrede bygningerne, så vi kunne producere flere grise. Men så brændte gården 23. november 1978, som før nævnt, desværre indebrændte 50 grise. Gården blev bygget op igen og moderniseret. Buddegård var ved den tid så godt som gældfri, da de rentefrie JAK lån var afviklet. For at vi kunne udvide produktionen og modernisere tip-top, låntes ca. 1 million kroner, men det blev til en rente på ca. 19%. JAK banken var på den tid desværre stoppet, men er heldigvis på vej igen, så vi måske igen kan ændre vo-

Den 17. januar var landsformanden og sekretæren sammen med formanden for Bornholmskredsens Aage Tolstrup på besøg hos Erling Jensen, Buddegård.

re dyre lån til de rentefrie. Nu drives gården med søer og en årlig produktion på ca. 900 grise. Ingen fremmed medhjælp og Gunver er ansat i kommunen som hjemmesygeplejerske. Markerne er delt op i 5-marks drift, udelukkende med vinterafgrøder. Vinterraps, 2 x hvede, 2 x vinterbyg.

Fremtiden

Efter min tid på efterskolen, må jeg indrømme, at jeg fik meget lyst til at fortsætte som lærer. Jeg havde ellers indstillet mig på, at overtage Buddegård. Gårdens mange år i samme slægt gjorde jo selvfølgelig, at jeg følte en forpligtelse overfor stedet og min familie. Det var en svær beslutning.

Vi vil som forældre ikke lægge det samme pres på vore 3 børn. Tiden må vise om Buddegård bliver i slægten i næste generation.

Gårddrønten

Historikeren Aug. F. Schmidt redegjorde i 1932 for den bornholmske arveret, hvor det var yngste søn eller ældste datter, som arvede gården. Som introduktion til årsmødet på Bornholm bringes Aug. F. Schmidts gamle manuskript.

Den bornholmske Yngsteretsordning, hvor Gaarden gik i Arv til den yngste Søn, *Gaarddrønten*, (*Drønt*: egentlig en, som kommer »drattende« bagefter (?)), har temmelig sikkert sin Oprindelse i den rent praktiske Tankegang, at de ældre Sønner kunde sættes i Vej, mens Forældrene levede; den yngste stod uforsørget ved deres Død. Den ældste Datter fik Gaarden i Arv, hvis der kun var Døtre i Børneflokket.

Man har villet forklare Yngsteretten, kendt under forskellige primitive Forhold, som et Minde om Flerkoneriets Tider, i hvilke Forkærligheden for den yngste Hustrus Søn jo let lader sig forklare. Ligeledes har man ment, at Yngsteretten var den praktiske Anvendelse af en Synsmaade, der hører hjemme i Eventyrernes Verden, hvor f. Eks. den yngste af de tre Brødre vinder Prinsessen. Det fornuftigste er imidlertid at holde Eventyrmotiverne og Yngstearveretten ganske ude fra hinanden. Skulde Yngsteretten være Kilde til et Eventyr, maatte dette faa et Indhold, der forbarmede sig over de stakkels ældste, som ikke faar noget af Kagen.

Yngsteretten paa Bornholm har et praktisk Sigte, mens i Eventyrerne den lille Broder som Prinsessevinder er Udtryk for Folkets Ønsker om, at den mindste, – den svage og skrøbelige eller ham med det mindst prangende Ydre – skal opnaa de største Goder. Den tredie Broders Sejr er en Genspejling af Eventyrdigterens og hans Formidlers Drømme og Haab. Eventyr med et Indhold, hvor »Esbene« sejrer, er opstaaet i Samfundets fattige Kredse, – langt tilbage i Tiderne i Trællenes Lag.

Om den bornholmske Gaarddrøntordnings Alder lader sig neppe noget bestemt sige. Dog er det vist ikke helt urigtigt, naar Professor Erik Arup i sin »Danmarks Historie« I (1925), er inde paa den Tanke, at Gaarddrøntordningen har sin oprindelse i Vikingetiden, da Grundlæggelsen af de sidste store Landsbygrupper paa Grund af Folketallets Vækst tog sin Begyndelse. Paa Bornholm har man dog ikke egentlige Bondebyer, idet Gaardene jo ligger spredt, dog ofte i Strøg eller Rækker, som da i Reglen har et fælles Navn, almindeligt endende paa -by eller -gade. I Vikingetiden anlagdes iøvrigt i de danske Lande den store Landsbyg-

ruppe, hvis Navne ender paa -rup, -strup, -drup, -trup. I sin Om-tale af den danske Vikingetid nævner Professor Arup, hvorledes paa Landet de voksne Børn holdtes saa længe som muligt sammen i den samme Husstand, ogsaa efter at de selv var gift og havde Børn; »men engang maatte dog husstanden sprænges og nogle skydes ud; det er rimeligt nok, at den sædvane dengang var mere udbredt der indtil vore dage har holdt sig paa Bornholm, at den yngste Søn overtog gaarden. Men hvad saa de ældre Sønner?«

Professor Arups Spørgsmaal om de ældre Sønners Skæbne er i og for sig overflødig; thi fra andre Egne kunde man saa med lige saa stor Ret spørge om de yngre Sønners Kaar. De ikke arveberettigede Børn til Slægtsgaarden har hvor som helst i vort Land maattet klare sig - i hvert Fald i tidligere Tider - tit uden al for megen Støtte hjemme fra. Økonomiske Forhold foraarsagede mange Gange, at den ældste Broder blev Gaardmand, medens de yngre Brødre blev Landarbejdere eller Smaahaandværkere.

Tidsfæstelsen af Gaarddrøntordningen til Vikingetiden fører en paa den Tanke, at de større og stærkere blandt Ungdommen *gaar til Søs*. Hermed stemmer det, at Bornholmerne paa engang er en Bonde- og Søfarerbefolkning, - altsaa Samfundstrinet til dels bevaret.

Denne ejendommelige bornholmske Arveordning blev lovfæstet den 14. Oktober 1779. Før Forordningen saa Lyset, var der ikke andre udførlig skriftligt formulerede Vedtægter at gaa frem efter, men dog var den alligevel velkendt; thi allerede 1572 blev Vedtægten om Yngsteretten iagttaget »af nogle fornemme Mænd, der da, som Commissarier, vare hidsendte (til Bornholm). Saa veed man og, at den noget derefter, nemlig Aar 1636 ved en almindelig Herredag er bleven stadfæstet. Men endelige blev den paa nye Aar 1745 af Kong Christian VI bekræftet; thi, som nogle, Hans Majestæt tilhørende Gaarde, da skulde sælges, udkom Placaten derom, som lyder saaledes: De Kiøbende overdrages Gaarden til Besiddelse og Eyendom for dem og deres efterkommende Eyere, efter Landets Maade og Praxis, ligesom andre Landets Selvejere, hvor Besiddelsens Ret angaaer fra yngste Søn og ældste Datter.«

Landsdommer *Hans Jørgen Skougaard*, der i 1771 udgav: »Kort Afbildning paa Bornholms Vedtægt om Adgangsret til Selvejergaarde«, meddeler i dette sit Arbejdes § 5 de her lige anførte Oplysninger om den bornholmske Arveordning, og føjer til i sin § 6 følgende: »Merkelig er det, at, da saadan Adgangs Ret ingen andensteds i disse Riger forekommer, den dog findes i Tydskland. Thi, som Hr. Joh. Frid. Mentzel fortæller, har i Amtet Blekede i det Lyneborgske samme Ret af Alders Tid været brugelig. Saa vil man og forsikre, at denne Adgangs Maade paa visse Steder i Engeland forefindes. Skougaard anfører i Forordet til sin Bog af 1771, at den bornholmske Vedtægt eller Sædvane har været fulgt fra de ældste Tider paa Øen.

Den anden Bornholmerhistoriker med Skougaard-Navnet har et Par Bemærkninger om Yngsteretten, som er værd at høre: »Angaaende denne Arveskik kan endvidere anmærkes, at i Samførelse med den almindelige Førstefødselsret, er her den ikke ringe Fortrinlighed, at ved hvert Arvefald kunne sandsynligvis de ældre Sønner lettere være andensteds forsørgede end de yngre, saasom ved Giftermaal, ved at have lært Haandværk, og paa mange andre Maader, hvoraf og følger, at denne Maade at

arve paa bidrager til tidligere Giftermaal, mere end den anden Maade; thi nu kan den yngste Søn gifte sig og underholde en Familie ved Arveladerens Død, og de ældre Sønner kunne være forsørgede før; og hvad er naturligere end at de ældste Sønner først forsørges, hvilket stemmer ganske med Sidstefødselsretten, men strider aldeles mod Førstefødselsret. Hvorfor og den bornholmske Arvegangsmaade var, som den naturligste og i det Hele fordelagtigste, værd at indføre andetsteds, at sige, hvis det ey var endnu naturligere at ikke nogen havde Forret for den Anden. Hvad Døtrene angaar, da er det besynderligt, at Førstefødselsretten her finder Sted; men det er ogsaa af mindre Vigtighed for det Hele, enten ældste eller yngste Datter arver først, end hvilken af Sønnerne der har Forret. Ihenseende til Døtre gjælder ellers, ogsaa hertilands, den danske Regel, at de ey skulle have uden en halv Broderpart, hvilket vel og er den retteste Maade.

Den bornholmske Gaarddrøntordning er af stor Betydning for Forstaaelsen af Øens Bondestands sociale Stilling. Forordningen om Yngsteretten tilstræbte, at Gaarden blev i Slægtens Eje. Naar det blev den yngste Søn, der arvede, hang det sammen med, at Familieejendommen kun omfattede en Gaard, men paa den anden Side forudsattes, at Gaarden ikke formindskedes ved Salg af Parceller.

Det var ofte saadan i Yngsterettens Dage, at de ældre Søsken- de blev gaaende hjemme som et Slags Tyende, giftede sig Gaarde til ud over Øen eller drog til Søs. Forældrene blev paa Gaarden til alle Børnene var voksne. De kunde hjælpe med at bringe de ældre i Vej, og den yngste i Rækken udsattes ikke saa let for at blive bænket ved et tømt Fad. Det kunde dog undertiden være vanskeligt for en mindreaarig Gaarddrønt at klare sig over for de ældre Søsken, naar Forældrene døde tidligt. Et drastisk Eksempel herpaa har *Martin Andersen Nexø* givet i sin Novelle »Brødrene« fra 1913. Her er det den ældre Broder, der vil raade over den ungdommelige Arvtager af Gaarden. I Novellen »Et Efterslæt« (1901) fortæller Andersen Nexø om Folkene i Tvillinggaardene i en Kløv paa Øens Nordøstkyst. For to Hundrede Aar siden fandtes der kun én Gaard, og denne gik i Arv fra yngste Søn til yngste Søn. I den nævnte dystre Novelle har Nexø i den psykologiske Udredning gjort Brug af Bornholmerens Trang til at have sit for sig selv; han sætter stor Pris paa overlagt Selskabelighed, men ynder ikke Omgang i Skjortærmere. Det passer derfor nøje med bornholmsk Folkekarakter, at Gaardene, ja ofte ogsaa Husene, ligger midt paa den Jord, der hører til dem.

Den bornholmske Arveordning, der som ovenfor nævnt forudsatte, at Familieejendommen ikke formindskedes ved Salg af Parceller, ophævedes ved Lov af 8. Januar 1887. Grunden hertil var, at Yngsteretten vanskelig kunde opretholdes længere, fordi Salg af Parceller fra Gaarde blev almindelig efter Midten af det 19. Aarhundrede.

Gaarddrøntordningen paa Bornholm var maaske en Relikt af en - om vel ikke Almenkultur - saa dog meget udbredt Sædvane- ret, der dels ved en tilfældig Udvælgelse, og dels paa Grund af Bornholms Isolation - og vel ikke mindst derfor - har været holdt i Hævd indtil Nutiden.

August F. Schmidt

Jens og Anna Jensens fond...

udlåner penge til unge landmænds etablering, også ved generationsskifte. Årlige ydelser uden kurstab for tiden 12 procent, hvoraf 9 procent er rente. Henvendelse til:

Gårdejer Carl Martin Christensen, Badstrupvej 39, Badstrup, 5485 Skamby
Telefon 09 85 11 74

Henvendelse til fonden skal være indsendt senest 1/6 eller 1/12 hvert år.

Christian Damms artikler

Journalist Christian Damm indledte den 11. februar 1941 en meget læseværdig artikelserie i Illustreret Familiejournal under overskriften »Hvor findes Danmarks gamle slægtsgårde?«

Serien havde sin protest mod besættelsesmagten og nazismens dyrkelse af arierne, men serien kom også til at betyde dannelsen af Dansk Slægtsgårdsforening.

I denne vinter har jeg gennemlæst alle Christian Damms artikler og efter aftale med redaktionsudvalget vil der i dette og de følgende udgaver af »Slægtsgården« blive bragt dele af Chr. Damms artikler.

Her bringes Chr. Damms første artikel fra 11. februar 1941 i Illustreret Familiejournal.

En enkelt opremsning af slægtsgårde i Nordslesvig er udeladt.

I løbet af foråret vil Slægtsgårdsarkivet få en kopi af artikelserien, så her kan man henvende sig for et nøjere studium af Christian Damms samlede produktion.

HVOR FINDES

DANMARKS

Paa Als findes der flere Gaarde, som i over 400 Aar har været i en og samme Slægts Eje

Hjælp Familie Journalen med at finde alle danske Gaarde, som har været i samme Slægts Eje i mere end 200 Aar!

GAMLE SLÆGTSGAARDE
AF CHR. DAMM

Et Folks Udødelighed er Folkets Kultur, Folkets Idealer og Historien, som beretter herom.

Historien er en meget vigtigere Ting for et Folk, end mange anser den for at være. I Opgangstider glemmer man det let for materiel Velvære. Men i Nedgangstider, i vanskelige Perioder, tyer man ligesaa uvilkaarligt tilbage til den igen.

Og saaledes er det ogsaa nu. Det er vor Fortid, det er vor gamle Kultur, vort Folks Tradition, vort Folks Historie, som skal føre os igennem Vanskelighederne. Kan vi ikke finde Traaden tilbage, den Traad, som gennem Aarhundreder og Aartusinder forbinder os med vore Forfædre, som gik forud for os, som før os boede og byggede dette Land, som er vort, og som vi kalder Danmark, saa vil vi ikke kunne klare os gennem de Vanskeligheder, som er slaaet op omkring os. Finder vi imidlertid Traaden, kan intet slaa os ned; da vil vi i Enighed og Samdrægtighed kunne overvinde alle de Vanskeligheder, der vil komme.

De kulturelle og aandelige Værdier, et Folk har at falde tilbage paa, er – i Modsætning til de materielle – umistelige.

Historien fortæller os, at vi er et Landbrugsland. Medens de sidste Menneskealdre har virket udslettende paa denne Kendsgerning, saa har de vanskelige Tider, som Krigen har medført, straks igen bragt os paa det rene med, at det er Landbruget, som er det bærende Erhverv, at det er vor gode danske Jord, som skal føre os igennem Vanskelighederne.

Vi er saa at sige alle runden af Bondeæt, og der er ingen Tvivl om, at de gamle Bondeslægter, som Generation efter Generation har dyrket den danske Jord, og som fra Slægtled til Slægtled har siddet paa deres Gaarde, er det danske Samfunds Grundpiller.

Det, at Slægt efter Slægt har set Lyset i de samme Stuer, har levet deres Liv der, at de samme Marker gaar i Arv fra Far til Søn, at de har arbejdet i de samme Plovfurer, gør Slægten til eet med Fødegaarden, gør, at den omfatter alt, hvad der har med denne Gaard at gøre, med en brændende Kærlighed, som udvides til ogsaa at omfatte den snævrere Landsdel og det Land, som udgøres af de forskellige Landsdele.

I Sønderjylland har de gamle Bondeslægter betydet saa meget, at man med Rette kan kalde dem de bærende i den nationale Kamp. »Det at eje en Slægtsgaard«, skrev for nogle Aar siden en sønderjysk Bonde til mig, »afføder en Kærlighed til Jorden

og forpligter til Kamp for Ejendomsrettens Bevarelse, for af Traditionen, Gaardens Overdragelse fra Far til Søn, ikke maa brydes.« Og H. P. Hanssen, den sønderjyske Fører, selv af gammel sundvedsk Bondeæt, som vidste, hvad de gamle Bondeslægter betød for Danskheden, skriver i et af hans offentliggjorte Privatbreve: – »Han havde alle en Storbondes Kendetegn i Retning af gammel, solid Bondekultur, denne Støthed, som kun udvikles, hvor Søn efter Fader i lange Rækker lever under de samme Forhold.«

I en Række Lande søger man gennem Lovgivningen at sikre de gamle Bondeslægter. Saaledes har man Odelsretten i Norge, og i Tyskland har man indført en Lov om Arvegaardene, som bestemmer, at Gaarden skal bevares for Slægten, og Navnet »Bonde« er gjort til et Hædersnavn.

I andre Lande har Regeringen eller Landbrugsorganisationerne, eller begge i Forening, paataget sig den Opgave at finde de Bondeslægter, som gennem flere Generationer har ejet deres Gaarde, for gennem særlige Udmærkelser at fremhæve dem som Eksempler, der er værd at tage Lære af.

I Belgien uddeler man saaledes Æresdokumenter til Slægter, som i mere end 200 Aar har ejet deres Gaarde. Der var indtil 1935 uddelt 517 saadanne Dokumenter, og de tre ældste belgiske Slægtsgaarde har været i Slægternes Eje fra 1530, 1552 og 1555.

I det tidligere Østrig havde man til 1935 uddelt 316 Æresblade til Slægter, som havde ejet deres Gaarde i mere end 200 Aar. To Bondeslægter i Steiermark har boet og virket paa deres Gaarde i over 800 Aar. 16 Slægter havde haft deres Gaarde i over 400 Aar, og 208 havde haft deres Gaarde i over 300 Aar.

I Sverige uddeler det svenske Bondeforbund Diplomer til alle Slægter, som i over 200 Aar har ejet deres Gaarde, ligesom man giver dem forskellige begunstigelser, saaledes Frirejser til Landbrugsudstillinger o. s. v. Man anslog indtil 1935, at over 1000 svenske Bondeslægter havde ejet deres Gaarde i over 200 Aar. Som Landets ældste Bondeslægt regner man Familien Monstart, som siden 1320 har ejet deres Gaard. I Kristdala i Smaaland havde indtil 1935 samtlige Byens Gaarde været i de samme Slægters Eje siden 1500.

For nogle Aar siden foretog jeg en forberedende Undersøgelse

se over Slægtsgaardene i Sønderjylland, sandsynligvis det Omraade i vort Land, hvor det største Antal Slægtsgaarde findes, og utvivlsomt det Omraade, hvor Bondeslægterne har haft deres største Betydning i kulturel og national Henseende. Desværre har alt for mange af de gamle Slægtsgaarde maattet skifte Ejer i den sidste Menneskealder: Krig, Krise og andre uafvendelige Ulykker har bragt de før saa velhavende Slægter ud i økonomiske Vanskeligheder, som alt for mange har maattet bukke under for. At disse Slægter har maattet forlade deres Gaarde, som de med alle deres Livstraade følte sig knyttet til, er ikke alene en Ulykke for selve Slægten, idet et saadant økonomisk Sammenbrud ofte rammer de vidtforgrænsede Slægter som Helhed, men det er ogsaa et folkeligt og nationalt Tab, som kan blive farligt i et Grænseland. Det bedste Værn for Grænsen er en frigjort og økonomisk uafhængig Bondebefolkning, det daarligste er en med økonomiske Vanskeligheder kæmpende Bondestand.

Skal man skabe en virkelig tilbundsmaaende Oversigt over Landets Slægtsgaarde, vil det være et Arbejde, som tager megen Tid, og som kun vil kunne gennemføres ved Hjælp af utallige Arkivundersøgelser, men Sagens Betydning er det utvivlsomt værd. Der vil herigennem fremkomme betydelige Værdier i folkelig, kulturel og økonomisk Henseende, og det vil herigenom utvivlsomt vise sig, at det danske Landbrug, som produktionsmæssigt og kvalitetsmæssigt staar som Nr. 1 i Verden, forholdsvis ogsaa besidder de fleste Slægtsgaarde.

Det vilde ogsaa være af Betydning, hvis man her i Landet optog det svenske Bondeforbunds Fremgangsmaade, saaledes at Landbrugsorganisationerne, eventuelt i Samarbejde med Landbrugsministeriet, tildelte alle Slægter, som i over 200 Aar havde siddet på deres Gaarde, et Diplom eller udmærkede dem paa anden Maade.

Naar Illustreret Familie Journal nu gør Sagen til sin, saa er det, fordi Bladet gerne vil være med til at fastholde det, som gennem tusind Aar har knyttet os sammen som Nation. Vi vil søge at finde, hvor Danmarks ældste Slægtsgaard er, og hvor mange Slægtsgaarde her i Landet i over 200 Aar har været i een og samme Slægts Eje.

Vi beder Læserne Landet over meddele Bladet de Slægtsgaarde, de kender, og vi beder først og fremmest Ejerne af Slægtsgaarde meddele os, hvor længe deres Slægt har ejet Gaarden, samt saa vidt gørligt indsende Afskrift af en Stamtavle, hvis en saadan haves, og fortælle, om der til Slægten og Gaarden Knyttes Fortællinger af almen historisk eller kulturel Art, ligesom Bladet vil være taknemlig for at faa et Fotografi af Gaarden.

Gaarden behøver ikke at være nedarvet i lige Linie fra Far til Søn, men kan ogsaa være overgaaet til Datteren.

Illustreret Familie Journal, som i de kommende Numre vil bringe en Fortegnelse over de indsendte Slægtsgaarde, giver enhver Slægtsgaard, som i over 500 Aar har været i een Slægts Eje, et stort, smukt Dannebrogflag, og Slægtsgaarde, som i over 200 Aar og til 500 har været i een Slægts Eje, vil, dersom der indsendes et godt Negativ eller et Fotografi af Gaarden, faa tilstillet en smuk Forstørrelse heraf. Oplysninger om Slægtsgaarde bedes sendt til: Familie Journalen, Kbhvn. Valby, mrkt. »Slægtsgaard«.

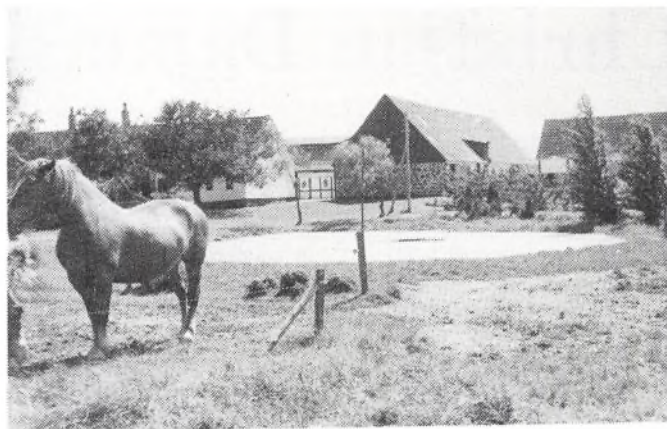
I to artikler fortalte Christian Damm om bornholmske gårde, og disse to brudstykker bringes her. Bemærk, at Buddegård er genstand for vores besøg på Bornholm ved årsmødet.

OGN

3 gamle Slægtsgaarde paa Bornholm

»Buddegaard«, den 24. Selvejergaard i Bodilsker Sogn, har en interessant Historie, idet Gaardens Besiddere kan følges gennem 350 Aar. Den ældste kendte Ejer er Peder Svendsen, som nævnes 1590. Gaarden grænsede op til en Mark ved Nexø Myre, som Lensmand Falch Giøe overdrog Nexø By. Efter ham fulgte Rasmus Pedersen, der overdrog Gaarden til sin yngste Søn Peder Rasmussen.

Ifølge Bornholms gamle Skik var den yngste Søn den rette

Gaardarving, »Gaarddrønt«. Og saaledes skifter Efterkommere og Navne, indtil nu 12. Generation: *Hans Kr. Jensen*, Ejer af Gaarden.

»Stensebygaard«, den 31. Selvejergaard i Bodilsker Sogn, som nu tilhører *Jens Ancher Hansen*, kan følges tilbage gennem 300 Aar. I Bornholms Præsters Indberetning om Øens Skatteydere i 1651 nævnes den 31. Selvejergaard som beboet af Mogens Munch, og det tilføjes, at Gaarden hører ham og hans Søkende til, Gaarden er et Par Gange gaaet i Arv paa Spindesiden.

»Klippegaard«, den 21. Vornedgaard i Ibsker Sogn, der nu ejes af *H. P. C. Hansen*, har været i Slægten siden 1719. Per Jakobsen, som da ejede den, overdrog den 1730 til sin yngste Søn, den saakaldte »Gaarddrønt« Morten Pedersen.

Om Jens Mortensen, der ejede Gaarden omkring 1750, fortælles, at han havde to Søkende boende i Kolberg i Pommern, som han vilde besøge. Han sejlede derfor derved en Dag i aaben Sejlbaad, som man brugte dengang. Det blev imidlertid en frygtelig Storm, og han lovede sig selv, at hvis han slap vel igennem, vilde han forære Ibsker Kirke et Tylvt Bræder, et Timeglas og et Alterklæde. Han kom hjem og holdt sit Løfte, hvorfor Gaarden fik to Fristole og blev fri for Kirkeskat.

I 1921 brændte Gaarden, som laa op ad store Klippepartier, og da den blev genopbygget, blev den flyttet længere bort fra Havet, idet dette og Blæsten ved Højvande og især Stormflod kunde slaa Porte og Vægge ind, og Vandet flød ind i Gaarden, saa Køerne stod i Vand til Knæene. »Klippegaard« er i øvrigt Danmarks østligste Gaard.

Slægtsgaarde paa Bornholm

»Sandegaard«, den 6. Selvejergaard i Østerlars Sogn, som nu tilhører *Carl Peter Grønbech*, kan gennem 300 Aar følges tilbage i Slægten. Ifølge Bornholms ældste Jordebog i Landsarkivet i København ejedes Gaarden i Aaret 1662 af Ole Laursen, og den nedarvedes fra Far til Søn, indtil den 1801 overgik til en Datter og 1812 ved Indgifte overtoges af Johan Peter Grønbech, og derefter igen er nedarvet fra Far til Søn. Den nuværende Ejer er Sandemand, saaledes som Faderen ogsaa var det.

Lille Ølegaard, den 9. Vornedgaard i Østermarie Sogn, har været i Slægten i 300 Aar, idet det fremgaar af Bornholms Præsters Indberetning om Øens Skatteydere, at 9. Vornedgaard i 1645 var fæstet af Oluf Ipsen. Han maa være død omkring 1650, for 1651 nævnes hans Enke »Kirstine salig Oluf Ipsen« som Fæster af Gaarden. Og derefter kender man alle Gaardens Fæstere og Ejere. Peter Henningsen købte 1744, da Kongen ved en Auktion solgte alle sine 230 Gaarde paa Bornholm, Gaarden til Selveje. Da Jens Madsen 1801 optog et Laan paa 200 Rdl. af Østermaries Skattekasse Midler mod Pant i Gaarden, skrives der, at der var god Sikkerhed for Pengene, idet Gaarden var over 1200 Rdl. værd. 1910 var Gaardens Vurdering til Ejendomsskyld 29000 Kr. og 1927 30600 Kr. Nu ejes Gaarden af *Ole Christian Jensen*, som overtog Gaarden 1920 efter at være blevet gift med den tidligere Ejer J. P. Jensens Datter.

Bedegaard, Poulsker paa Bornholm, tilhørende *Johs. Pihl*, kan føres tilbage i Slægten til 1662.

KRONIK

Hvad de gamle kirkebøger fortæller

Af Bo Johansen, Slægtsgårdsarkivet

I årene omkring 1814 holdt ensartetheden sit indtog på kirkebøgenes område. Registreringen af de kirkelige handlinger kom fra da af til at ske i fortrykte protokoller med rubrikker sat af til alle dele af indførslerne om dåb, konfirmation, vielse og begravelse – intet var længere overladt til præsternes eget initiativ. Før den tid havde præsten haft en protokol med blanke sider, hvori han med sit eget ordvalg indførte de kirkelige handlinger, han udførte. Det skete ofte i et syndigt rod med troløvelser, begravelser, barselskvinder, skriftemål og dåb ført imellem hinanden; så på den måde var det ny system et fremskridt. Men hvad der ikke kom med over i det ny system, var præstens personlige indførsler og bemærkninger i forbindelse med de kirkelige handlinger. Det skal dog siges, at det kun var undtagelsesvis, at præsten følte behov for at gøre sådanne notater, men hvor de findes, kan vi idag få et sjældent indblik i disse tiders livssyn, dagligdags problemer og fordomme; og det i en periode, hvor kilderne til landboernes dagligliv ellers er sparsomme.

Da jeg for nogle år siden skulle gennemgå en række falsterske kirkebøger fra perioden 1700-1814, gjorde jeg mig den ulejlighed at skrive nogle af disse personlige bemærkninger af. Det følgende er udpluk herfra.

Lad os begynde med et lille digt, hvori den ny præst i Stadager sogn, i 1721 nedfældede sine ønsker for sin fremtidige gerning i sognet:

Milde Jesu siæle-hyrde!
 Vederqvæg din liden hiord
 Som er under syndens byrde,
 Fød den med dit søde Ord.
 Antag disse dine spæde
 Lam udi din faaresti,
 At de der kand nyde glæde
 Og for Sathan være fri.

det ønsker
 Rasch Rasmussen Braad
 Pastor loci

En del afdøde har af præsten fået kortere eller længere skudsmål: Da sognefogden Jens Lassen fra Horbelev blev begravet i 1738, skrev præsten kort, men magtfuldt: »Hans lige komme næppe mere.« Om sognefogden Peder Hansen Gaard fra Nr. Ørslev, som blev begravet i 1789, 82 år gammel, gav præsten denne korte, og dog sigende levnedbeskrivelse: »Havde været bonde i 64 år, kirkeværge og medhjælper i 50 år og sognefoged i 40 år.«

Nogle fik en længere omtale, fordi de igennem deres gerninger havde sat sig et blivende minde, som f. eks. Peder Rasmussen Palle fra Horreby:

1790 Horreby sogn:

Tirsdagen den 4. maj holdtes ligprædiken over kirkeværge og medhjælper Peder Rasmussen Palle fra Horreby, 70 år gl., en meget fornuftig, beskeden og veltænkende mand, som styrede alle tider til det bedste. Var meget elsket af alle, og yndet og agtet endog af øvrigheden i landet (Falster). Og ved højesteretsdom vandt han tørvelynngen til Horreby. Det daværende herskab, general Clasen, ville have den anset for en hovlyng, der skulle tilhøre Corselitze, hvorved Horreby sogn ganske havde mistet deres græsning og indbrændsel. Processen varede i 5 år. Han havde til hjælp en anden snild gårdmand i Horreby by, Lars Clausen, som begge på sognets vegne drev sagen.

Havde man vist godhed overfor præsten, kunne det belønnes med en særlig omtale:

1813 Horbelev sogn:

Anna Larsdatter, aftægtsmand Hans Nielsen Skaanings hustru i Falkerslev. Død 26. januar af en forfærdelse af leveren. Hun havde siden Mortensdag (11. nov.) ingen mad kunnet få ned. En sjælden kone i sin stand, som jeg fra min første embedstid har meget at takke for. Hun har været mig som en moder – hendes minde være mig helligt! Hun var 56 år gl.

Ulykker af forskellig slags findes jævnlig omtalt, hyppigst i forbindelse med begravelser. Ikke alle havde dog dødelig udgang:

1700 Væggerløse sogn:

Søndagen den 15. aug. 1700 var Marrebæks og Bruserups mænd forsamlede på Marrebæks gade for at mønstres, som de gjorde hver søndag i den tidligere fejdes tid (Den skånske Krig 1675-79). De havde opsat et mål at skyde til. Da de således skød til måls, kom Hans Jydes kone fra Bruserup gående østen for gærdet op til Marrebæk; imidlertid lægger Jens Jeppesen af Bruserup an, og skyder til målet, og skyder Hans Jydes kone, som kom gående bag gærdet, ret igennem hendes kiltning og igennem skindet i hendes bug på skrå, så den randt indenfor skindet i en fingers længde, og dog gik den ikke ind i tarmene. Konen faldt til jorden og skreg. De førte hende hjem i hendes hus, og hentede fra Nykøbing bartskeer Theodorus Orlob, som skar kuglen ud og lægte kvinden, så hun ikke fik mèn af det. Det var en synderlig Guds beskærmelse, og et sjældent eksempel, som jeg ej kunne efterlade for mine kære efterkommere at indføre.

– dette være hermed viderebragt. At det ikke altid var nogen enkel sag at stifte familie i denne krigens tid, får vi et sørgeligt eksempel på her:

1708 Væggerløse sogn:

Den 22. april 1708 blev døbt Johanne Nielsdatters uægte datter Maren, børen af Ole Knudsens kvinde; udlagt til barnefader blev Frederik Tromslager hos kaptajn Rolfs i Marrebæk. Denne Frederik Tambour ville gerne have taget Johanne Nielsdatter til ægte, og ved Niels Kiempe, Johannes fader, som gerne havde samtykket til ægteskabet, blev kaptajnen bedt om tilladelse; men han ville ikke tillade det, og truede endog tambouren, så han af frygt for at blive hårdt behandlet, om natten tog Morten Møllers lille fiskerbåd, som lå inde i Noret ved Marrebæks mølle, og med en anden voksen dreng ved navn Hans, som var vogterkonens søn, roede ud af gabet ved Gedesby, hvor de tog sejlet fra en anden fiskerbåd, og dermed gav sig på vej ud over det åbne hav. Selvom det var stille vejr med vind fra nordvest, kom de dog over til den tyske kyst samme dag, hvilket Gedesby mænd siden fik at vide i Varminde (Warnemünde), hvor de havde solgt båden, og siden blev de begge af nogle svenske hververe antagne til

soldater. Trommeslageren var en stor person, og der var ved den hele batalion ingen, der kunne så skønt slå på tromme som han, så kaptajn Rolfs fortrød højlig, at han skulle miste ham. Bodil Vogters gav sig så over til Tyskland med Gedesby færgfolk, for at lede efter sin søn Hans, som af trommeslageren var overtalt til at følge ham, men da hun fik kundskab om, at de var førte til Stralsund, gav hun sig her tilbage igen.

De fleste ulykkelige hændelser, som kirkebøgerne omtaler, er dog i forbindelse med begravelser. Her er et par eksempler, der samtidig fortæller os noget om dagligdagen på den tid:

1774 Nr. Ørslev sogn:

9. søndag efter Trinitatis (31. juli) kastet jord på Carsten Krølls lille søn, som var faldet i et mæskekar, og deraf tog sin død. Barnet, som var lidt over 2 år, ville række ned efter en slev, som stod i mæsken (kogende maltblanding til ølfremstilling), og den gamle farmor, som var stået op i skorstenen for at hænge en kedel over ilden, sprang vel straks ned at redde barnet, men det blev dog så skodet, at det døde andendagen derefter. Barnets fader var i marken at slå hø, og moderen var gået ud at flytte heste. Barnet var deres førstefødte og eneste barn, og derfor gik det dem så meget desto mere til hjertet med denne ulykkelige tildragelse.

1782 Horreby sogn:

9. søndag efter Trinitatis (28. juli) kastet jord på den gamle Ellen fra Horreby, som var til hove at rive hø, og blev slået ihjel af torden. Tvende andre, nemlig Peder Brots kone og Lars Tommesens datter, som sad ved siden af hende, fik ingen skade, undtagen at Peder Brots kone, som var besvimet, fik en dødhed i hendes ben, hvoraf hun dog omsider ved kirurgens hjælp igen kom til rette. Lars Tommesens datter, omtrent 12 år gl., var en dags tid noget tummel i hovedet.

1811 Eskildstrup sogn:

Jørgen Larsen Bruun, halvgårdsmand i Eskildstrup, faldt i en lergrav, som var opkastet tæt ved parcellist Jens Lisos hus i Ovstrup, da han om aftenen den 8. dec. ville gå hjem fra bemeldte sted – og druknede. Ved denne vakre unge mands sørgelige døds måde gik ordsproget: Når barnet er druknet osv. i opfyldelse; thi nu fik sognefogderne ordre til at påse, at der blev sat rækværk om alle sådanne faldgruber, som ligger nær ved byer eller veje. Han blev begravet 15. dec. – henved 35 år gammel.

Mord er ikke blot noget, der forekommer i vores fordærvede tidsalder, det fandtes også i hine tider:

1755 Stadager sogn:

Fredagen den 9. maj 1755 blev hr. Johan Clausen, sognepræst til Stadager og Nørre Kirkeby menigheder, begravet fra Stadager kirke. Han blev opskåren 4. søndag efter påske (27. april) og der fandtes i ham en skefuld rottekrudd, hvoraf sås klart og blev siden bevist, at han var forgjort af hans forlovede kæreste jomfru Mossin, som derfor blev halshugget på Ønslev Rettersted.

1796 Lillebrænde sogn:

Begravet Rasmus Jørgensen Hugge, husmand i Lillebrænde, som i året 1794 udførte den gruelige gerning ved gift at ville omkomme sin hustru, men traf på hans yngste barn, hvilket moderen gav tykkemad af et stykke smørrebrød med ost på, belagt med rottekrudd, og det just en søndag morgen. Blev efter højesterets dom halshugget den 8. september 1796 og legemet samme dag efter dommens indhold uden ceremoni begravet i Lillebrænde kirkegård.

1810 Ønslev sogn:

Begravet Maren Jørgensdatter, gårdmand Hans Olsens kone i Klodskov. Død 18. april 1810, begravet den 23.

april, 37 år gl. Denne vakre og takkelige kone blev på en skændig måde ihjelskudt af en korporal ved det slesvigske rytterregiment, af en preusser af fødsel, ved navn Binger, som lå i kvarter hos hende. Han havde flere gange yppet klammeri med konen angående bespisningen. Man besværer sig derover hos hans chef, som straks lader ham anvisse et andet kvarter. Han flytter, men kommer straks tilbage med 2 ladte pistoler. Han møder konen i gården, sætter hende den ene pistol på det venstre bryst, brænder løs; hun styrter og dør på øjeblikket. Han går derpå 6 til 7 skridt bort fra hende, skyder sig selv med den anden pistol gennem munden og falder. Morderen blev ved natte-tid begravet i Ærtebjerg-skoven. Nogle tro, at mislykket og forsmået kærlighed må have været hovedårsagen til denne rasende misgerning.

De små og lukkede landsbyer gav grobund for mange stridigheder mand og mand imellem. Også sognets gejstlighed havde sine disputer, der af og til dukker frem i kirkebøgerne:

1755 Kippinge sogn:

Uagtet jeg mange gange har ladet enken, madame Schow, erindre om at levere mig kirkebøgerne, har jeg dog ikke kunnet erholde dem førend idag. Jens Ellehauge og tilsynsmanden Jens Reve lod dem affordre, hvorfor jeg ikke heller kan til dags dato være ansvarlig for de indførte ministerialia (kirkelige handlinger).

Kippinge Præstegård, den 28. nov. 1755.

Forgænger i embedet var død 6. november 1754.

Også mellem præst og degn kunne forholdet være tilspidset. I degnens eksemplar af kirkebogen i Eskildstrup har præsten skrevet:

1783 Eskildstrup sogn:

Degnen, som antegner faddere til dåben, ville allerhørsommeligst holde sig lovens 2. bogs 5. kapitels 5. artikel efterrettelig, så at ingen berygtede enten for tyveri, hore-ri eller deslige antegnes, allermindst til at bære barnet; men degnen henviser de sligt lovstridigt begærende, uden antegnelse, uopholdeligt til præsten, som opmuntrer vedkommende til det sømmelige og pligtige.

C.H.R.

Under præstens initialer er tilføjet med en anden hånd (formentlig degnens): »En stor nar«.

Frådseri fandtes også dengang. I Tingsted kirkebog er der 2 blade, som er sprunget over, hvorefter en senere præst henover disse blade har skrevet: »Det er ej meget ordentligt, således at overspringe 2 hele sider. Skamme Dem noget, hvo som har.«

Bemærkninger om politiske forhold finder man selvsagt sjældent i kirkebøger. Fjerne politiske begivenheder – som åbenbart ikke var så fjerne endda – kunne dog give sig udslag i følgende optegnelse af præsten i Idestrup efter afslutningen på Den preussiske Syvårskrig 1763:

Taksigelsesfest, holden 28. juni, for den overalt i Europa sluttede fred.

Og da Struensee i 1770 afskaffede en række helligdage, er det med slet skjult indignation, at præsten i Horbelev demonstrativt skriver:

3. juledag blev ikke helligholdt, thi denne og flere hellige dage var af kongen afskaffede.

og året efter:

Sct. Hans, den Døbers dag (24. juni), forbuden at helligholdes.

Tilsidst en dåb, som var noget af et tilløbsstykke i Falkerslev kirke den 30. juli 1775:

Døbt en morian (neger), som var født på kysten Guinea, der blev taget fra sin moder, solgt og ført til Vestindien, hvor han har tjent først hos hr. dr. Hallein, dernæst hos mons. Stærgraf, og tilsidst hos hr. Wilhelm Hoff, konge-

lig prokurør og byfoged i Sct. Thomas, som for næsten 7 fjerding ($1\frac{3}{4}$) år siden bragte ham til Danmark. Efter at bemeldte hans sidste herre var død i Helsingør få dage efter sin ankomst, blev denne hedning, der tilforn var kaldet Carolus, af familien ført til Falster, hvor den afdødes forældre kort tilforn havde haft Skørringegård, mens deres yngste søn derimod endnu boede i mit annexsogn på præstegården i Falkerslev. De gamle forældre havde fattet kærlighed og fortrolighed til mig, hvorover de med øvrige sønner i Sjælland, Falster og Lolland blev enige om at sætte ermeldte morian i kost hos denne yngste søn og broder Niels Johann Hoff, hvor han har været siden først i fasten 1774. Han gik derfra 2-3 gange om ugen til

mig for efter hans egen og deres begæring at vorde undervist i den kristelige lærdoms sandheder. Ved Guds bi-stand, hans egen vindskibelighed (stræbsomhed), da han er et meget godt menneske, og madame Hoff's flid, som også hjemme gentog de foreskrevne lærdomme med ham, er han lovet være Gud kommen så vidt, at jeg idag (udi en meget talrig forsamling, ej alene fra begge disse og omkringliggende sogne, men og fra begge købstæder uden indbydelse, efter at han nogle uger tilforn af provsten, og i dag af mig med stor glæde og til alles fornøjelse var bleven eksamineret i den naturlige og åbenbarede theologi) har kunnet ved dåben indlemme vores fælles forløfter; han fik da det navn Johannes Nicolaus.

Fra arkivets arbejde Vestervang

*Matr. nr. 3 a Marrebæk by, Væggerløse sogn
Gårdhistorisk undersøgelse. 50 sider*

Vestervang i Marrebæk by på Sydfalster var en fæstegård under kronen indtil det falsterske krongods' salg i 1766, hvor byen kom under Gedsergård; herfra solgtes den 1771 til selveje.

Marrebæk var en landsby af gennemsnitsstørrelse. Den havde 9 gårde i 1688. Byen havde i fællesskabstiden sine jorder i 3 van-ge (i slutningen af 1700-tallet dog i 5), der i 1682 var inddelt i 41 agerskifter og 823 agerstrimler, hvoraf gården havde de 85 med et samlet areal på $22\frac{1}{2}$ tdl., som i matriklen sattes i hartkorn til 5.6.3.0.

Gårdens historie kan følges tilbage til 1569, hvor fæsteren hed Niels Buck. Hans landgilde var 9 tdr. 2 skp. byg, 20 æg og 24 skilling i penge. Af de følgende fæstere er der især grund til at nævne Rasmus Hansen Juel, der sad som fæster fra 1728 indtil han efter 47 år på gården i 1775 gik på aftægt. Han blev den første selvejer på Vestervang.

Selvom gårdmændene blev selvejere i 1771, havde det ingen hast med at få byen udskiftet. I det hele taget blev de, der søgte udskiftning, chikaneret af de øvrige. Det var først i 1799, da skolelæreren fra nabobyen Højet, der havde en gård i Marrebæk, søgte om at blive udskiftet, at der kom gang i sagen. Af de øvrige gårdmænd blev 3 udskiftet 1805, resten først et par år sene-

Vestervang.

Oversigtstal for landbruget.

	1678	1692	1703	1719	1741	1772	1831	1861
Besætning:								
Heste	5	-	6	8	8	-	-	6
Køer	3	-	3	4	3	-	-	7
Ungnød	1	-	2	4	3	-	-	2
Får	6	-	6	10	6	-	-	29
Svin	1	-	4	-	3	-	-	3
Udsæd (tdr.):								
Rug	-	-	-	4	5	-	-	$1\frac{1}{4}$
Hvede	-	-	-	1	1	-	-	$6\frac{1}{4}$
Byg	-	-	-	4	4	-	-	6
Havre	-	-	-	2	2	-	-	$5\frac{1}{4}$
Ærter	-	-	-	$\frac{1}{2}$	1	-	-	6
Andet	-	-	-	-	-	-	-	6
Bygninger:								
Længer	-	3	3	-	4	4	4	-
Fag	-	31	36	35	40	44	46	-

re. Gården var blandt de sidste, der tiltrådte udskiftningsplanen; der tildelte gården en udlod på godt 59 tdl.

25. april 1831 indtraf en alvorlig brandkatastrofe i Marrebæk, hvor 3 gårde (deriblandt Vestervang, der stadig lå i byen) og 2 huse nedbrændte - 3 mennesker omkom. Gården blev derefter genopført ude på gårdens lod, der støder ned til Guldborgsund.

Den første i den nuværende slægt på gården var Hemming Rasmussen (1814-99), der i 1835 kom til gården og blev gift med forgængerens enke, Karen Pedersdatter (1808-89). Vestervang ejes idag af 4. generation Ketty og Frede Falk Rasmussen.

Vestervang - tegnet af Ellen Valentin
Gården har været omtalt i nr. 259.

Velkommen til nye medlemmer:

Eva og Lars Nygård
Rostedvej 4
Rosted
4200 Slagelse

Solveig og Peter Rugbjerg
Birkehusvej 3
Vemmeløse
4261 Dalmose

Gårdejere og lærere
Alis og Ib Ravnsted-Larsen
»Ravnstedhøj«
Søndersognsvej 137
Tostrup
4780 Stege

Ellen Hertz
sparekassedirektør Holger Hertz
Svingelsvej 115
4983 Dannemare

Gårdejer Jes Simonsen
Nedre Gade 12
Mjang
6400 Sønderborg

Gårdejere Erna Kjeldsmark og
Poul Hansen
Plagborgvej 33
7200 Grindsted

Gårdejere Grete og Karl Christiansen
»Boring Nedergaard«
Boring 24
8763 Rask Mølle

Deanna Wilton
Vemmeløsevej 31
4261 Dalmose

Gårdejere
Ulla og Arnold Christensen
»Løkkensgaard«
Elledevej 44
4400 Kalundborg

Gårdejer
Knud Kofoed Hansen
»Steensgaard«
Gyldengårdsvej 11
3700 Rønne

Lise Bendix Kristiansen
Havrevænget 8
Birkende
5550 Langeskov

Gårdejere Rita og Henrik Friis
»Højgaard«
Højgårdsvej 1
Brøndlund
6500 Vojens

Gårdejer Marius Jakobsgaard
Tolvalenvej 4
Skovsende
7260 Sønder-Omme

Gårdejer
Niels Kristian Sørensen
»Dalsgaard«
Øster Bøgebjergvej 31
4242 Boeslunde

Ella Larsen
Bjergstedvej 10
Stokkebjerg
4450 Jyderup

Gårdejer
Grethe Friis Pedersen
»Eskelund«
Nybyvej 21
Oustrup
4863 Eskilstrup

Grdr. Ulla og Jacob Møller Lassen
»Naskersgaard«
Gyden 25
Fynshav
6440 Augustenborg

Proprietær Hans E. Dahl
»Dahlsgaard«
Svinholtvej 100
7100 Vejle

Gårdejere Ulla og Svend Hansen
»Henneberg Ladegaard«
Kolding Landevej 46
7000 Fredericia

NYT fra kredsene Haderslevkredsen

Sjælland-Syd

Kredsen indbyder til heldagstur til Mølleåen 9. juni, i turen er også besøg hos foreningens sekretær og kasserer Inger M. Hansen.

Halvdagsturen bliver den 10. august med besøg på herregården Broksø og hos Lise og Niels Videbæk, Videbækgård.

Generalforsamlingen blev afholdt den 20. februar på Sydsjællands Landbrugsskole med 75 deltagere.

Forstander Karsten Urup bød velkommen og fortalte om skolens 75 årige historie, ligesom han orienterede om den nye landbrugsuddannelse.

Generalforsamlingen afvikledes med Bent Engelsborg som dirigent. Formanden fortalte om årets aktiviteter, som alle havde haft god tilslutning.

På grund af oprettelsen af Vestsjællandskredsen måtte Sjælland-Syd tage afsked med Kaj Nielsen, Ormslev og i hans sted valgtes tdl. borgmester Verner Larsen, Biltrisminde, Herlufllille til bestyrelsen.

Eftermiddagen sluttede med lysbilledforedrag ved jæger Hans Jacobsen »Min hverdag med dronningen«.

Den ordinære generalforsamling afholdtes 22. februar - og efter ældgammel skik i Skrydstrup Samlingsgård.

Formanden Elise Jensen redegjorde for årets aktiviteter og causerede over det at være hovedbestyrelsesmedlem.

Formanden redegjorde derefter for det forslag, der ligger for nye vedtægter for foreningen.

Til bestyrelsen genvalgtes Elise Jensen, Højtoftegård, Jens Knudsen, Kalmargård og Asta Holst, Fole.

Landsformanden orienterede derefter om årsmødet på Bornholm, og dagen sluttede med et foredrag om danske herregårdes udvikling og drift ved foreningens redaktør.

Ringkøbing amt

Sommerudflugt og generalforsamling afholdes torsdag den 7. juni. Vi mødes hos Marie og Kristian Jepsen, Rønhøjgård, Holstebrovej 78, Marup, Skjern kl. 19.30.

Derefter besøger vi Stationsbymuseet Bredegade 77, Skjern, og til sidst drikker vi kaffe og holder generalforsamling på Bundsbæk Mølle, her vil museumsinspektør Kim Clausen også fortælle om planerne for Økomuseet.

Bestyrelsen

Himmerlandskredsen

Onsdag den 9. maj afholdes generalforsamling kl. 19.30 på Rold Storkro.

Efter generalforsamlingen vil informationschef for Landbrugs Samfundskontaktudvalg Anne-Marie Glistrup holde foredrag om »Land og by – bro eller kløft«.

Der arrangeres fælles kaffebord. Pris kr. 49.00.

Mød talrigt op!

A. C. Winther Hansen

Sønderjylland Syd

Torsdag den 15. marts afholdtes vintermøde og generalforsamling på Mørks gæstgivergård i Kliplev med 45 deltagere. Aftens taler var redaktør Eskild Bram fra Haderslev, der talte over emnet: Hvad er kultur?

Tirsdag den 12. juni arrangeres en heldagstur til Sydslesvig.

Vi mødes i Kruså, hvor der er gode parkeringsmuligheder. Kl. 9 er der afgang med bus fra Sydbank Kruså. Vi kører ad den gamle vej fra Flensborg til Slesvig, kommer forbi Hedeby, der var Nordeuropas største handelsby år 800-1000, kører over Svansen til Eckernförde og gennem Danischwold (Danskerskoven) til Rathmannsdorf. Her beses et af de seks gamle sluseanlæg i den gamle ejderkanal, der forbandt Østersøen med Nordøen. Kanalen blev indviet i 1786 af kronprinsen, den senere Frederik 6. Fra Rathmannsdorf bliver der en spadseretur på et kvarter langs den gamle pramdragersti langs kanalen til restaurant Kanalfeur, der ligger med fin udsigt over Kielerkanalen, her indtages frokost eller varm mad kl. 11.30.

Kl. ca. 12.30 køres til frilandsmuseet Wolfsee med gamle karakteristiske gårde, også frisergårde og en enkelt fra Kværs. Kl. 15 køres gennem det naturskønne Westensee til Kluwensieck, derefter over Kielerkanalen ved Sehested, hvor vi beser det gamle monument fra Napoleonskrigen, hvor danske tropper vandt et slag over de forenede europæiske hære (Fynske livregiment). Hjemturen går over Hytten Berge og vi er i Kruså kl. 18.

Deltagere til turen bedes melde sig hos formanden (tlf. 74 66 66 97) eller næstformanden H. C. Clausen (tlf. 74 46 12 86) i dagene 1.-15. maj med bindende tilsagn. Busturen koster pr. pers. ca. 100 kr. + frokost og evt. eftermiddagskaffe.

Torp Friis Møller

Vestsjællandskredsen

Sommerudflugten afvikles den 20. juni.

Man besøger den middelalderlige herregård Vedbygård, som fra 1429 til 1738 var i samme families eje. Efter rundvisningen i hovedbygningen kikker vi indenfor i Ruds Vedby kirke for at se gravminderne for slægterne Rud og Grubbe.

Derefter besøger vi Arne Hansen i Dalby, som har sit private landbrugsmuseum, der er en seværdighed af de helt store. Dagen slutter med spisning på Reersø.

Vestsjællandskredsen planlægger en tur til Skåne, men mere herom senere.

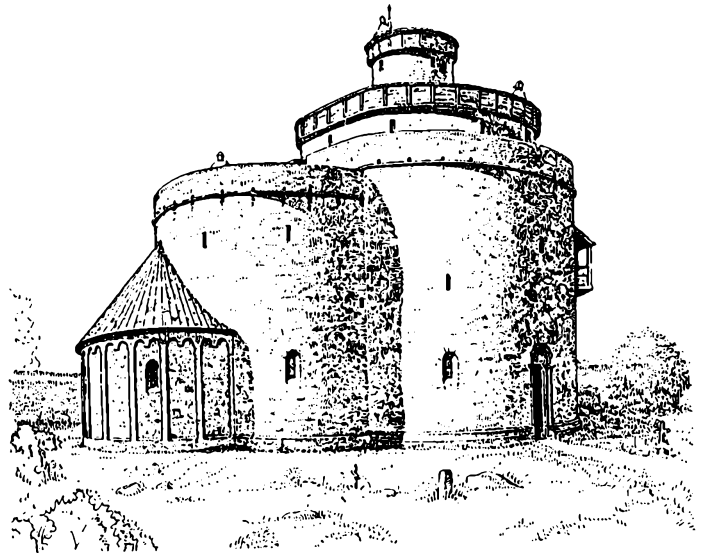
Ribe amt

Kredsen afholdt generalforsamling 19. februar på Midtjyllands Landbrugs- og Husmandsskole i Grindsted.

I beretningen omtalte formanden Carl. P. Jensen bl. a. det succesfulde sommermøde på Sædding Storgård, hvor Lønne Højskoles amerikanske kursister deltog.

Efter generalforsamlingen talte landsformanden – Carl Martin Christensen om dansk landbrug nu og i fremtiden.

Øster Lars Rundkirke

Årsmødeudflugten indledes med gudstjeneste i Øster Lars kirke. Denne kirke er den største af Bornholms fire rundkirker.

Kirken er viet til Sct. Laurentius, som på dansk er blevet til Lars. Omkring år 1600 fik kirken hæftet Øster til navnet, for at den ikke skulle blive forvekslet med Nylars.

Nylars kirke er viet til Sct. Nicolaus, som på dansk blev til Nilaus, hvorfra ordet er ændret til Nylars.

Øster Lars kirke ligger på en højderyg godt 100 m over havet. Fra rotundens skyttetag er der mod nordøst udsigt til kysten, der ligger 3 km borte.

De bornholmske rundkirker er udformet som veritable kirkeborge. Her er rotunderne forsvarstårne, hvad der sløres af senere omdannelser, ikke mindst de mægtige kegleformede tage.

De bornholmske rundkirker, som dateres til tiden omkring eller efter 1150, er enestående og betegner en original arkitektonisk bedrift.

Forudsætningerne må søges i øens udsatte og strategiske position i Østersøen, hvor sørøveroverfald længe udgjorde en reel trussel mod såvel handelsfolk som øens og kystegnens beboere. Bornholm lå på den tid under ærkesædet i Lund, og det er tænkeligt, at kirkerne er blevet opført på biskoppeligt initiativ. I så fald fik Eskild herved lige så mange støttepunkter for sin åndelige som for sin verdslige sikring af stiftets besiddelser.

Det cirkelrunde skib, hvis diameter er 17 meter, ændrer form med højden, så siden mod øst bliver flad.

Til det runde skib føjes kor og apsis samt nogle kraftige støttepiller. Skibet er bygget op omkring en svær midterpille, der i modsætning til de øvrige rundkirker blev gjort så svær, at der blev indrettet et lille rum i den med 6 arkader til skibet.

Omkring denne kraftige pille løber et hvælv.

I 1300-tallet blev der over arkaderne malet en fortløbende serie kalkmalerier, bl. a. en dommedagsfremstilling.

Efter gudstjenesten vil der blive fortalt om Øster Lars rundkirke, og der bliver tid til at se kirken.

OGN

Vognsamlingen på Kærsgård

På herregården Kærsgård ved Brenderup på Nordfyn har godsejer, hofjægermester H. Hage skabt en meget værdifuld samling af vogne og tilmed den største private samling af seletøj her i landet.

Godsejer H. Hage fortæller, at interessen for heste og vogne stammer fra barndommen på Oremandsgård i Sydsjælland, hvor der stadig var arbejdsheste.

Som landvæseneselev var der ikke tid til hestene, men da han i 1963 etablerede sig på Kærsgård, blev der igen plads til interessen.

Kærsgård har smukke bygninger og store grønne arealer i forbindelse med disse, og det var derfor naturligt, at godsejer Hage netop erhvervede dette gods, da godsejeren altid har interesse for gamle og smukke bygninger.

På en rejse i England købte godsejeren 6 vilde helst i New Forest. Disse blev kørt til, først som tospand, derefter som fire-spand. Dette inspirerede til interessen for hestevogne, der medførte den nuværende samling.

Vognsamlingen startede i det små, men da det blev kendt, at godsejer Hage samlede på disse gamle vogne, udvidedes samlingen ganske af sig selv.

Samlingen omfatter ca. 60 vogne og utallige landbrugsredskaber. 30 vogne er fint restaureret, således at de kan bruges til kørsel. Samlingen omfatter alle slags vogne, lige fra kongelige kareter til skovvogne.

Sammen med vognene er der også blevet afleveret mængder af seletøj. Seletøjet er – ligesom vognene – i forbillig stand, og det er godsejeren selv, der står for vedligeholdelsen.

Godsejer Hage kører selv firespand. Han er en flittig kusk ved kørestævner og han beklæder formandsposten i Fyns-Køreselskab.

Adgang til vognsamlingen opnås ved henvendelse til godsejer H. Hage tlf. 64 44 12 13.

For gode ord og betaling kan man aftale tid.

Herregården Kærsgård har en af landets få klassicistiske hovedbygninger. Den er opført i årene 1815-1817 efter tegning af arkitekt Johan Andreas Meyer.

Det er tilmed en af de få hovedbygninger, som er opført i årene lige efter statsbankerotten (1813).

Bygherren – kammerjunker Andreas Claus Wedel adledes i 1826 under navnet Wedel-Heinen. Få år efter gik han så fallit. Men hans prægtige hovedbygning, der i det ydre er klassicistisk og det indre mere præget af impirens afdæmpede former, står endnu og tjener sit primære formål, som bolig for godsets besidder.

I 1930'erne indrettede den daværende ejer fuldblodsstutteri på Kærsgård og dette bestod efter at A/S Klampenborg Væddeløbsbane i 1938 overtog godset.

Den nuværende samling af seletøj og hestevogne er alene godsejer Hages fortjeneste, og har intet med væddeløbsbanen og stuttoriet at gøre.

Kærsgård gods omfatter 600 tdr. land ager og 220 tdr. land skov. Gården drives med ren planteavl og der er ansat 4 mand. Herregårdens gamle udlænger beslaglægger megen arbejdskraft til vedligeholdelse ligesom godsets 11 huse gør det.

Kærsgård er værd at besøge, foruden vognsamlingen, seletøjet og landbrugsredskaberne kan man nyde synet af den smukke hovedbygning og de velholdte udlænger.

Bagsideredaktøren mener, at Kærsgård bør være udflugtsmålet for enhver forening, ikke mindst i dette år, hvor vi skal fejre 300 året for De kgl. Stalde og 300 året for stambogsføringen af Frederiksborghesten.

OGN

